

फायद्याची शेती : वाटाणा शेती

प्रा. वैभव गिरी

सहाय्यक प्राध्यापक (कृषि किटकशास्त्र विभाग)
रामकृष्ण बजाज कृषि महाविद्यालय, पिपरी-वर्धा

महाराष्ट्रात वाटाणा पिकाची लागवड रब्बी हंगामात मोठ्या प्रमाणात केली जाते. वाटाण्याच्या ओल्या दाण्यांपासून भाजी व इतर अनेक खाद्यपदार्थ तयार करता येतात. वाटाण्याचे दाणे वाळवून हवाबंद करून बराच काळ साठवून ठेवता येतात. हिरवे ओले वाटाणे वाळवून त्यापासून डाळ बनविता येते. वाळविलेल्या वाटाण्यांचा उपयोग भाजीसाठी करता येतो. वाटाण्यामध्ये कार्बो प्रोटीन्स तसेच फॉस्फरस, पोटॅशियम, मेग्नेशियम हि खनिजे आणि अ, ब, व क जीवनसत्वे भरपूर प्रमाणात असतात. वाटाणा लागवड हे पीक द्विदल वर्गात मोडत असल्याने हवेतील नत्र शोषून घेण्याची क्रिया मुळावरील गाठीद्वारे होते. त्यामुळे जमिनीचा कस वाढण्यास मदत होते.

लागवडीचा हंगाम:

महाराष्ट्रातील काही भागात वाटाणा हे पीक खरीप हंगामात जुलै मध्ये लागवड केली जाते परंतु हे पीक थंड हवामानात येणारे असल्यामुळे महाराष्ट्रात याची लागवड ऑक्टोबर महिन्याच्या सुरुवातीपासून ते नोव्हेंबर महिन्यापर्यंत लागवड करणे फायद्याचे ठरते.

हवामान:

या पिकाला थंड हवामान (१० डी. ते १८ डी. सें. पर्यंत) चांगले मानवते. कडाक्याची थंडी, धुके या पिकास मानवत नाही. फुले येण्याचे वेळेला कोरडे, उष्ण हवामान असल्यास शेंगात बी धरत नाही त्यामुळे उत्पादन कमी होते. या कालवधीमध्ये तापमान वाढल्यान दाण्याची गोडी आणि कोवळेपणा जाऊन ते कडक होऊन पिटूळ लागतात व त्यांना चव राहत नाही.

जमीन:

वाटाणा पीक सर्व प्रकारच्या जमिनीत घेता येत असले तरी हलक्या जमिनीत पीक लवकर तयार होते. तर मध्यम भारी पण भुसभुशीत जमिनीत पीक तयार होण्यास जास्त कालावधी लागतो. मात्र या जमिनीत उत्पादन चांगले मिळते.

वाटाण्याच्या पिकासाठी पाण्याचा निचरा होणारी, भुसभुशीत, कसदार, रेतीमिश्रित आणि ५.५ ते ६.७ सामू असलेली जमीन निवडावी.

पूर्वमशागत:

वाटाणा हे चांगले उत्पादन देणारे पीक असल्यामुळे त्याची पूर्वमशागत योग्य रीतीने करून जमीन चांगली भुसभुशीत करावी. त्यामुळे मुळ्या चांगल्या वाढतात आणि भरपूर अन्नद्रव्ये शोषून घेऊन झाडाची वाढ व्यवस्थित होते. त्यासाठी उभी आडवी नांगरट करून २-३ कुळवाच्या पाळ्या द्याव्यात. ढेकळे व्यवस्थित फोडावीत व जमीन सपाट करावी.

बियाणे:

पेरणीसाठी पाभरीने पेरल्यास हेक्टरी ६० ते ७० किलो बियाणे लागते. पण जर टोकण पद्धतीने लागवड केली तर हेक्टरी २०-३० किलो बियाणे लागते.

पेरणीपूर्वी बियाण्यास कार्बॅन्डेझीम ३ ते ४ ग्रॅम किवा थायरम ३ ग्राम किवा कॅप्टन ३ ग्राम प्रति किलो बियाणे या प्रमाणात बीजप्रक्रिया. त्यामुळे अनेक प्रकारच्या रोगांचा प्रादुर्भाव टाळता येतो. त्याच प्रमाणे रायझोबिअम कल्चर चोळल्यामुळे उत्पादनात हमखास १०-२० % पर्यंत वाढ झालेली दिसून आलेली आहे.

जाती:

१) बोनव्हाला:

या जातीच्या शेंगा आकर्षक गर्द हिरव्या रंगाच्या असून शेंगातील दाणे अत्यंत गोड असतात. झाडांची उंची मध्यम असून ४५ दिवसांनी शेंगा काढणीस येतात.

२) अरकेल:

या जातीच्या शेंगा आकर्षक गर्द हिरव्या रंगाच्या असून साधारणपणे ६ ते ७ सेंमी लांबीच्या असतात. झाडांची उंची जवळपास ४० सेंमी असून शेंगा लागवडीनंतर ५० ते ५५ दिवसांनी काढणीस तयार होतात.

३) मिटीओर:

या जातीच्या शेंगा गर्द हिरव्या रंगाच्या असून सर्वसाधारणपणे ७ ते ८ सेंमी लांबीच्या असतात. झाडांची उंची जवळपास ४० सेंमी असून शेंगा लागवडीनंतर ५० ते ६० दिवसांनी काढणीस तयार होतात.

४) जवाहर १:

या जातीच्या शेंगा फिकट हिरव्या रंगाच्या

असून सर्वसाधारणपणे ६ सेंमीपर्यंत लांब असतात. लागवडीपासून ५५ दिवसांत फुलावर येते व ९० दिवसांत शेंगा काढणीस सुरुवात होते.

याशिवाय अर्ली ब्यागर, अर्केल, परफेक्षण न्यू लाईन, असौजी, जवाहर - ४, व्ही.एल. - ३, बी. एच. - १, के.एल. - १३६, बुंदेलखंड आणि वाई इत्यादी जाती प्रसिद्ध आहेत.

लागवड:

सपाट वाफ्यात किंवा सरी वरंब्यावर ६० सेंमी अंतरावर करतात. सन्यांमध्ये दोन्ही बाजूस बी टोकून लावले जाते. लागवड करताना बियाणे २.५ ते ३.० सेंमी खोलीवर पेटावे आणि जमिनीत पुरेशी ओल असताना लागवड करावी. टोकन पद्धतीने बी लावल्यास हेक्टरी २५-३० किलो बी लागते व पेरणी साठी हेक्टरी ७०-७५ किलो बियाणे लागते.

खते:

पिकास जमिनीचा मगदूर पाहुनच खताची शिफारस केली जाते. त्यासाठी माती परीक्षण करावे. सर्वसाधारणपणे हेक्टरी १५ ते २० टन शेणखत २०:६०:६० किलो नत्र, स्फुरद आणि पालाश देणे जरूरीचे आहे. जमिनीची मशागत करीत असताना संपूर्ण शेणखत जमिनीत पसरून मिसळणे.

पाणी:

पेरणी झाल्यानंतर हलक्या जमिनीत पाणी लगेच द्यावे. परंतु सतत पाणी देणे टाळावे. शेंगा भरताना नियमित पाणी द्यावे. हिवाळ्यात सरीने पाणी द्यावे. इतर वेळेस भीज पाणी न देता ठिबकने पाणी द्यावे (हलके पाणी द्यावे). सपाट वाफ्यावर वाटाणा केल्यास थंडीत दुपारच्या वेळी पाणी द्यावे. पहाटेचे पाणी देऊ नये.

किडीचे नियंत्रण:

१) मावा:

या किडीच्या नियंत्रणासाठी असिटामीप्रीड २०% एस.पी. ४ ग्राम किंवा एमिडाक्लोप्रिड १७.८% एस.एल. ५ मिलि किंवा फिप्रोनील ५% एस.सी. १० ग्राम किंवा थायमीथोक्झाम २५% डब्ल्यू.पी. ३ ग्राम किंवा डायमिथोएट ३०% ई.सी. २० मिली प्रति १० लिटर पाण्यात मिसळून फवारावे.

२) शेंगा पोखरणारी अळी:

या किडीचे वेळेवर नियंत्रण न आणल्यास खूप नुकसान होते. त्यासाठी क्लोरअॅट्रानीलीप्रोल १८.५% एस.सी. ३ मिलि किंवा इमामेक्टीन बेन्झोएट ५% एस.सी. ३ ग्राम किंवा क्लोरोपायरीफोस २०% ई.सी. २० मिलि किंवा सायपरमेथ्रिन १० % ई.सी. ८ मिलि किंवा फिप्रोनील ५% एस.सी. १० मिली १० लिटर पाण्यातून फवारावे किंवा निंबोळी अर्क ५ टक्के फवारावे.

रोग:

१) मर:

या रोगाच्या नियंत्रणासाठी पेरणीपूर्वी बियाण्यास ५ ग्रॅम ट्रायकोडर्मा पावडर किंवा कार्बॅन्डेझीम ३ ते ४ ग्रॅम किंवा थायरम ३ ग्राम किंवा कॅप्टन ३ ग्राम प्रति किलो बियाणे या प्रमाणात बीजप्रक्रिया करावी. तसेच लागवडीच्या वेळी प्रति हेक्टर ५ ते ६ किलो ट्रायकोडर्मा पावडर शेणखतात मिसळून जमिनीत मिसळावे. लागवड केल्यानंतर कार्बॅन्डेझीम २० ग्रॅम प्रति १० लीटर पाण्यात घेऊन आळवणी करावी.

२) भुरी:

शेंगा वीतभर झाल्यावर पावसाली, ढगाळ वातावरणामध्ये या रोगाचा प्रादुर्भाव मोठ्या प्रमाणात होतो. या रोगाच्या नियंत्रणासाठी पाण्यात मिसळणारे गंधक ८० टक्के २० ग्रॅम किंवा डिनोकॅप ४० डब्ल्यूपी २० ग्रॅम प्रति १० लिटर पाण्यात मिसळून फवारावे. किंवा गंधकाची भुकटी ३०० मेश प्रति हेक्टर २० किलो या प्रमाणात पिकावर धुरळावी. त्यानंतर १५ दिवसांच्या अंतराने फवारणी किंवा धुरळणी करावी. रोगास प्रतिबंधक अशा जातींचा वापर करावा.

काढणी:

वाटाणा शेंगाचा गडद हिरवा रंग, फिकट रंगाच्या दिसताच काढणीस सुरुवात करावी व काढणीयोग्य शेंगा नियमित तोडाव्यात. तोडणीचा हंगाम १ महीनाभर चालतो.

उत्पादन:

आठवड्यातून दोनदा तोडणी करणे सोईस्कर ठरते. लवकर येणा-या जातीचे हिरव्या शेंगाचे हेक्टरी सरासरी उत्पादन २५ ते ३० क्विंटल तर मध्यम कालावधी तयार होणाऱ्या जातीचे उत्पादन ६० ते ७० क्विंटलपर्यंत आणि उशिरा येणाऱ्या जातीचे ९० ते १०० क्विंटलपर्यंत उत्पादन मिळते.

महाराष्ट्रात वर्षभर हिरव्या शेंगांसाठीच सर्वसाधारण भाव २० रुपये प्रती किलो जारी मिळाला तरी लवकर येणाऱ्या जातींपासून हिरव्या शेंगाचे कमीत कमी ३० क्विंटल म्हणजेच हेक्टरी ६० हजार उत्पन्न, मध्यम कालावधीच्या जातींपासून ६० क्विंटल पर्यंत उत्पादन झाले तर ३ महिन्यात १ लाख रुपये मिळतात व उशिरा येणाऱ्या जातींपासून ४ महिन्यात १०० क्विंटल म्हणजेच हेक्टरी २ लाख रुपये उत्पन्न मिळते.

(संपर्क: +९१ ९१४६४१२२१०)

